Наше Слово

УКРАЇНСЬКИЙ ТИЖНЕВИК
TYGODNIK UKRAIŃSKI
UKRAINIAN WEEKLY

Рік LXX № 43 (3558) Варшава, 26 жовтня 2025 року, Ціна / Cena 7 zł (vat = 8%) INDEKS 366609 ISSN 0027-8254 Інтернет-версія газети nasze-slowo.pl

Фото Олександра Орловського

Маріуполь у боротьбі за справедливість. с. 8

У Білому Борі завершено реновацію церкви, запроєктованої Юрієм Новосільським. с. 2

Зустріч з експертами Ради Європи. с. 9

ISSN 027-8254
43
9 770027 825252

eprasa.pl c8c217580a

Анна ВІННИЦЬКА
Фото авторки статті

У Білому Борі завершено реновацію церкви, запроєктованої Юрієм Новосільським

На перший погляд, може здаватися, що у церкві змінилося небагато, але так лише здається. Оскільки греко-католицька святиня – це єдиний храм, який запроєктував відомий в усьому світі художник, іконописець та теоретик мистецтва Юрій Новосільський, 25 липня 2019 року церкву Різдва Пресвятої Богородиці у Білому Борі було внесено до реєстру архітектурних пам'яток. Тому реновація церкви мусить відбуватися у такий спосіб, аби після оновлення вона виглядала так, як її задумав митець.

Основні консерваційно-реставраційні роботи стосувалися настінних розписів на фасаді церкви. Натомість усередині святині після її оновлення зберігаються ті самі настінні кольори, які творять сакральний настрій. Вартість робіт становила майже 300 тисяч злотих, які вдалося отримати завдяки урядовому дофінансуванню «Polski Ład».

Над настінними розписами працював професор доктор Роберт Роґаль – керівник кафедри консервації-реставрації настінного живопису в Інституті образотворчих мистецтв та консервації творів мистецтва в Університеті Миколая Коперника в Торуні.

– У результаті виконаних робіт було усунено значні пошкодження, які виникли на фасаді. Техніка, застосована самим професором Юрієм Новосільським або спільно з архітектором Богданом Котарбою, чи під час реставраційних робіт, була дуже малостійкою до суворих погодних умов, які тут панують. Тут переважає вітер та дощ, котрі безпосередньо впливають на фасадну частину будівлі, й тому

малюнки, які виконував сам професор та його наступники, регулярно зазнавали нищення й щокілька років їх потрібно було реконструювати. Я працюю консерватором понад 35 років у різних погодних обставинах, однак ще ніколи не мав справи з такими мінливими умовами, – каже професор доктор Роберт Роґаль.

Аби уникнути таких руйнувань у майбутньому, вирішено зробити копію, яка прикриє оригінальні залишки живопису Юрія Новосільського, оскільки пошкодження були значними. У процесі робіт використано унікальні захисні покриття для зображень святих, яких намалював Юрій Новосільський на самому початку. Це стало можливе завдяки архівним фотографіям, зразкам та вимірам оригінальних шарів фарби. Завдяки цьому копії є дуже точними. Вони були розміщені на фасаді за допомогою відповідної технології, яка забезпечує тривкість цього зображення. Так було відновлено первісну естетичну концепцію професора Юрія Новосільського. Копії професор Роберт Роґаль виконав особисто у Торуні в Університеті Миколая Коперника в Центрі досліджень та збереження культурної спадщини, де він працює. Ефект захоплює, оскільки нічим не відрізняється від оригінальних робіт Юрія Новосільського. Копії вдалося встановити до Празника Пресвятої Богородиці, щорічних урочистостей, що збирають сотні паломників до ікони «Матері скитальців».

– Кожного року я переживав, коли у Білому Борі відбувалися празники, оскільки їх потім транслювало польське телебачення. Часом бувало, що у камеру потрапляли й знищення фасаду. Тому просив оператора, аби намагався не скеровувати камери на горішню композицію фасаду, оскільки проблема консервації поверталася з часом. Для мене як пароха біль був подвійним, бо, з одного боку, ми були свідками, як «нищіє» мистецтво Юрія Новосільського, а з другого боку, неодноразово хтось, певно, подумав, чому ми це дозволили. Тому тішимося, що церква назовні відновила свою пишність, отримала новий блиск і первісний задум Юрія Новосільського. І цього року вже попрошу оператора, аби камеру скерував на горішню частину фасаду, а саме на Мандильйон, тобто Образ Христа Нерукотворний, та Архангелів, – сміючись, говорив мені напередодні празника тодішній ще парох отець Маріуш Дмитерко, нині єпископ-помічник Вроцлавсько-Кошалінської єпархії УГКЦ. Бо насправді ж проблема була набагато складніша, ніж могло здаватися відвідувачам. Зазвичай після консерваційних робіт ефект зберігався протягом приблизно двох років, а потім настінні розписи знову «нищіли».

Остання консервація була здійснена чи не у 2017 році. І нарешті у 2023-му з'явився шанс здобути кошти на відновлення церкви в рамах урядового дофінансування «Polski

eprasa.pl c8c217580a

Ład». Варто, однак, нагадати, що в першому наборі проєктів пропозиція відновлення церкви не пройшла конкурсу, і тому потрібно було чекати наступних років. У другому наборі опинилося аж три історичні святині, розташовані у ґміні Білого Бору, – два римо-католицькі костели та греко-католицька церква.

– Якраз у вересні минуло 28 років від освячення нашої церкви, і вже настав час, аби її освіжити. Тому тішимося, що вдалося зробити реновацію фронтону церкви, пофарбувати стіни всередині, встановити моніторинг у святині та камери спостереження назовні. Крім того, між притвором та головними навами церкви встановлено скляні двері. Це для того, щоб відвідувачі, які в туристичний сезон приїздять до Білого Бору, могли подивитися церкву, – перераховує зміни Володимир Філь. 28 років тому він належав до комітету побудови церкви, а сьогодні є членом парафіяльної ради та головою гуртка ОУП.

– Не завжди є змога відкрити та показати церкву для зацікавлених, а так відвідувачі самі зможуть подивитися святиню, – продовжує Володимир Філь та додає. – А їх справді багато. Вони приїжджають з різних куточків Польщі. Часом це люди, пов'язані з мистецтвом та архітектурою, які дуже цінують творчість Юрія Новосільського. Але часом це просто туристи, які хочуть ознайомитися з творчістю митця.

– Коли я два роки тому був призначений в цю парафію сотрудником, то пригадую, як ми з теперішнім владикою Маріушем прийшли напередодні празника до церкви. Найперше, що я запитав: «Коли буде закінчений іконостас?» Мені здавалося, що стіна має бути оздоблена додатковими іконами чи обмурована подібно до іконостасів, які я бачив в Україні. Тоді владика сказав мені, що храм спроєктував Юрій Новосільський, який саме так бачить цю святиню. Це показує нам також первісну церкву, яку він хотів зобразити саме в Білому Борі. Після того владика став щораз більше розповідати мені про історію храму, його будівництво, що святиня є втіленням мрії видатного іконописця. Відтоді я й сам більше почав цікавитися мистецтвом Юрія Новосільського, оскільки владика теж казав мені, що задля цієї церкви сюди приїздить багато туристів. Це для мене було перше пізнання білобірського санктуарію, – каже нинішній адміністратор парафії отець Михайло Іванців. Проте зразу додає, що найбільше йому відкрилося бачення храму в Білому Борі, коли вперше побував на прощі до ікони «Матері скитальців». Проща й щорічний празник відбулися всього через чотири дні після його прибуття до парафії 4 вересня 2023 року.

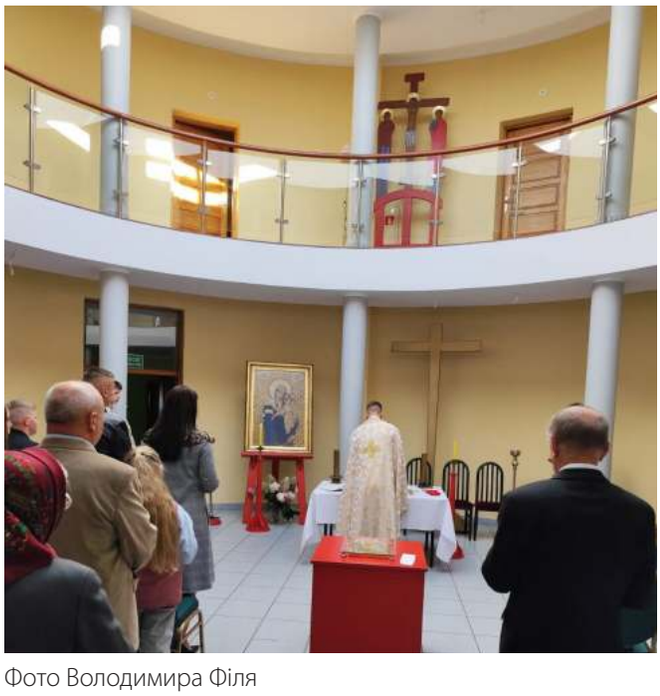

Фото Володимира Філя

Фото Марти Гнат

– Коли я побачив, скільки сюди приїздить людей, щоб помолитися і вознести до ікони «Матері скитальців» свої духовні переживання, наскільки цей храм є тоді величавим і як багато прочан хоче теж оглянути церкву як вражаючу архітектурну пам'ятку, то після празника сказав владиці, що тепер розумію, у якому доброму та гарному місці перебуваю. Наскільки церква як санктуарій є визначною не лише для нашої єпархії, але загалом церкви та архітектури Польщі, – зазначає отець Михайло Іванців.

Нині Білий Бір відомий завдяки саме церкві, яка притягає не лише поціновувачів творчості Юрія Новосільського, а й просто шанувальників мистецтва та архітектурних пам'яток.

– Від травня в нашої церкви справді багато відвідувачів. Одні заходять до храму на довше, другі – зроблять дві-три фотографії та виходять, а ще з іншими ведуться довгі розмови про професора Юрія Новосільського, його реалізацію задуму та що вони відчувають, входячи у храм, – говорить Володимир Філь.

Два тижні, поки церкву малювали всередині, богослужіння правили у приходстві, й це також був особливий час для парафіян.

– Оновлення храму завжди є важливим незалежно від того, чи це церква є сакральним витвором Юрія Новосільського, чи розташована в селі, оскільки в оновленій святині ще більше хочеш молитися і відчуваєш присутність Бога, – каже отець Михайло Іванців.

12 вересня у щойно відновленій церкві відбулась приміційна архиєрейська божественна літургія отця Маріуша Дмитерка, під час якої владика не приховував зворушення. Його привітали діти, парафіяни та адміністратор парафії отець Михайло Іванців. Після божественної літургії всім присутнім владика уділив своє архиєрейське благословення та відбувся святковий обід. ●

eprasa.pl c8c217580a

У темряві – будь чиїмось суперельфом

Фонд Uniters у Варшаві запускає кампанію «Різдво на лінії вогню – 2025». Це чергова едиція ініціативи для дітей, які мешкають навіть за кілька кілометрів від лінії фронту.

«Вони живуть у постійному стресі, в будинках без електрики та опалення, часто – в притулках. Туди, де не залишилося ялинок, ми доставляємо Різдво. Як і щороку, збираємо речі, які нагадуватимуть дітям, що світ їх не забув», – пишуть організатори фонду Uniters.

Що збирає організація? Щось солодке – шоколадки, цукерки, печиво, горіхи; щось приємне – іграшки, зокрема м'які, шкільне приладдя; щось корисне – ліхтарики, термоси, батарейки, вітаміни. А для «суперельфів», які пакують подарунки, – пакувальний папір і скотч.

Збір триває до 24 грудня.

Організатори акції просять партнерів, компанії та окремих осіб, які бажають зробити свій внесок або іншим чином приєднатися до акції, писати на адресу: swietabeztaty@gmail.com.

Принести або надіслати речі з вищенаведеного списку можна до пункту Uniters за адресою: al. Jerozolimskie 30, Варшава.

Можна теж організувати грошовий збір та збір речей у своєму місті, наприклад, на роботі чи у школі, та доставити/вислати все до пункту у Варшаві.

Звичайно, існує можливість зробити пожертву, переказавши гроші. Посилання для переказу коштів знайдете на фейсбук-сторінках фонду (Uniters) або акції (Święta bez taty / Свята без тата).

«Ваша пожертва перетворює стурбованість на реальну допомогу. Ми підготуємо та передамо різдвяні пакунки дітям, які постраждали від війни», – наголошено на сайті збірки.

Нагадаємо, що фонд Uniters з Варшави, який раніше називався «Ініціатива героям Майдану», уже 12-й рік поспіль проводить акцію «Свята без тата», до якої доєднуються сотні українських волонтерів зі всього світу, щоб на Різдво подарувати дітям символічний подарунок. Від 2022 року організація зібрала ліхтарики для 4,5 мільйонів дітей і підготувала 15 тисяч подарунків для дітей із прифронтових районів.

Подарунки передають військові, що можливо завдяки співпраці фонду із ЗСУ. Це дозволяє дістатися до найвіддаленіших і найнебезпечніших куточків України.

Танцювальна забава у Щецінку

Гурток ОУП у Щецінку запрошує 8 листопада на танцювальну забаву. Відбудеться вона за адресою: Hotel Viki, ul. Kościuszki 76. Як запевняють організатори, на кожного з учасників чекають дві теплі страви, холодні закуски, солодкий буфет та столик із кавою.

На забаві до танцю гратиме ансамбль «Коханий спів».

Початок – 19:00.

Більше інформації, записи та купівля квитків за телефонами: 608 642 121, 503 337 749.

Літературні зустрічі «CzytaMY» у Кракові

17-29 жовтня тривають літературні зустрічі «CzytaMY», присвячені знайомству з авторами сучасної української літератури.

«Друзі, запрошуємо вас на спеціальний цикл літературних зустрічей „CzytaMY", присвячений знайомству з голосами сучасної української прози та поезії. Протягом двох тижнів у затишній українській кав'ярні-книгарні „NIĆ" ми поглибимося у важливі теми, які хвилюють українських авторів та весь світ», – йдеться у повідомленні Фонду масових видовищ (Fundacja Widowisk Masowych).

У програмі – зустрічі з такими українськими письменниками, як Сергій Жадан, Богдан Коломійчук, Анна Грувер, Ірина Цілик, а також іншими авторами.

«Зустрічі з українською літературою – CzytaMY» відбуватимуться у кав'ярні-книгарні «NIĆ» («Нитка») за адресою: ul. Sławkowska 28, Kraków.

Вхід на події – вільний, однак необхідно попередньо зареєструватися. Посилання на безплатну реєстрацію можна знайти на фейсбук-сторінці події (Spotkania z literaturą ukraińską CzytaMY). Там також розміщений повний розклад зустрічей.

Варто додати, що серед усіх, хто зареєструвався, організатори розіграють три книжки вищезазначених письменників. Крім того, на всіх зареєстрованих чекатиме сюрприз від кав'ярні-книгарні «NIĆ».

Зустріч із літоглядачкою Галиною Новосад у Перемишлі

Діячі ОУП у Перемишлі запрошують 28 жовтня на зустріч у форматі бібліотечного уроку – презентацію доробку Галини Новосад, літературної оглядачки та авторки збірки книжкових оглядів «Книгороздуми».

Це вже третя її книга. Перша – «У світі книг» – вийшла у 2021 році, друга – «Книгосад» – у 2023-му. Загалом у трьох книжках міститься 350 розповідей про твори українських і зарубіжних авторів.

Появу першої збірки ініціював письменник Андрій Любка, який потай видав книжку з оглядами Галини. Від початку повномасштабної війни Галина Новосад усі кошти від продажу своїх книжок перераховує на волонтерський рахунок Андрія Любки.

Вхід на подію – вільний. Початок – 17:30.

Український національний стенд на Міжнародному книжковому ярмарку в Кракові

Почесним гостем одного з найбільших літературних заходів Польщі – 25-го Міжнародного книжкового ярмарку в Кракові – стане Україна.

Подія проходитиме від 23 до 26 жовтня у виставковому центрі «EXPO Краків» (ul. Galicyjska 9, Hala Wisła, стенд C12).

Національний стенд «Україна» під патронатом Генерального консульства України в Кракові цього року об'єднає провідних українських видавців і дистриб'юторів: Видавництво Старого Лева, Фоліо, Час Майстрів, Ранок, Creative Women Publishing, Наш Формат, Barnabus BOOKS UA, Віхола, Bookchef та інших.

eprasa.pl c8c217580a

На стенді запланована насичена культурна програма: презентації, автограф-сесії, зустрічі з українськими авторами, як-от Богданом Коломійчуком, Анною Грувер, Славою Світовою, Мілою Радченко, Анною Дьоміною та багатьма іншими.

У рамах стенда буде представлено фотовиставку «Слова у вогні». Це мандрівна експозиція про бібліотеки та видавництва під час російсько-української війни. Проєкт документує систематичне знищення українських бібліотек агресором та водночас історії відновлення, стійкості й незламного прагнення українців читати, творити та працювати.

Окрім того, під час ярмарку на Українському національному стенді проводитиметься збір книжок для українських поличок польських бібліотек в межах реалізації проєкту першої леді України Олени Зеленської.

Графік подій, що відбуватимуться на українському національному стенді, розміщено, зокрема, на фейсбук-сторінці (UKRAINA – stoisko narodowe na Targach książki w Krakowie).

Майстер-класи про культурну спадщину Надсяння

16 жовтня у Народному домі відбулися майстер-класи про культурну спадщину регіону Надсяння. Присутні мали змогу почути про характеристику, відмінності та географічні особливості Надсяння як окремого етнографічного регіону. Говорили теж про музичні традиції та культурну еволюцію цих територій крізь призму пісенного репертуару й традиційного одягу.

Публіка, серед якої були українці та поляки (не лише з Перемишля), мала нагоду долучитися до дискусії. Зокрема, разом з ведучою події обговорили, чому так мало культурної спадщини цього регіону збереглося на сьогодні, а також що робити для захисту й популяризації нематеріальної культурної спадщини. Насамкінець спільно вивчили дві пісні.

Майстер-класи провела Тетяна Наконечна, яка протягом сорока років пов'язана з культурою української меншини в Польщі, є учасницею багатьох проєктів, що популяризують нематеріальну спадщину цієї спільноти. Перемишлянка досліджує музичні традиції українсько-польського пограниччя, створила найбільший приватний архів пісень досі мало дослідженого Надсяння.

Вона теж стала ініціаторкою, редакторкою та координаторкою проєкту із запису альбому «Музична антологія Надсяння», відзначеного спеціальною нагородою «Fonogram Źródeł 2025». Альбом є першим виданим зібранням зразків музичних традицій цього регіону. У 2011-2024 роках Тетяна Наконечна була керівницею гурту автентичного співу «Крайка», а від 2021 року керує дитячим гуртом «Краєчка». Українка є також лідеркою «Центру традиційної музики й танцю» в Перемишлі.

Фото Павла Лози

Українські мотиви на фестивалі рукоділля у Катовицях

11 жовтня у Катовицях відбувся фестиваль-ярмарка «Світ рукоділля». Як зазначено на фейсбук-сторінці катовицького гуртка ОУП, «було тепло, яскраво й натхненно – попри холодну осінь».

На ярмарку представили українські елементи декору, одяг, вироби з глини, прикраси, свічки, картини та багато іншого. Це було справжнім святом творчості й культури.

У концертній програмі виступили вокально-хореографічний колектив «Диво» зі Львова та місцевий співак Роман Цвях, який виконав українські пісні.

Серед гостей був заступник голови катовицького гуртка ОУП Петро Кормило, який подякував організаторам за прекрасну ініціативу та наголосив на важливості підтримки українського суспільства за кордоном, а також наших воїнів. Діяч Об'єднання закликав присутніх долучитися до збору МЗС України та United24 «Сталеві союзники», який у регіоні патронує Генеральне консульство України в Кракові на чолі з генеральним консулом В'ячеславом Войнаровським.

Нагадаємо, що цей збір проводиться на сайті (u24.gov.ua). Спрямований він на закупівлю наземних роботизованих платформ для українських захисників. Завданням роботів є виконувати складні логістичні, евакуаційні й тактичні місії дистанційно. Вони теж доставляють їжу, боєприпаси й спорядження на позиції, розміновують, ведуть розвідку, евакуюють поранених. Замість екіпажу з шести людей працює одна платформа, не наражаючи на ризик військових і збільшуючи шанс поранених повернутися живими.

Збір «Сталеві союзники» насамперед спрямований до іноземців, і тому українські дипломати просувають його активно за кордоном.

Гурток ОУП у Катовицях виступав одним із партнерів фестивалю-ярмарку «Світ рукоділля», організацію якого координувала секретарка гуртка Василина Клименко.

«Український тиждень» у Ґданську

Від 9 до 16 жовтня Ґданськ став центром українських подій. Це тому, що протягом тижня в різних локаціях міста відбувався «Український тиждень».

Виставки, творчі майстер-класи, кінопокази, зустрічі з письменниками, концерти, серед яких – благодійний виступ гурту «Гайдамаки», під час якого музиканти збирали кошти для підрозділу, де сьогодні служить двоє учасників колективу. Усе це й багато іншого охопила цьогорічна програма фестивалю.

Нагадаємо: «Український тиждень у Ґданську» – це щорічний фестиваль, який об'єднує українців та поляків, а також тих, хто цікавиться українською культурою. Вперше захід відбувся 2016 року. Організатором виступив Фонд масових видовищ.

Більше новин читайте на сайті: nasze-slowo.pl.
Опрацював на основі повідомлень Павло ЛОЗА

eprasa.pl c8c217580a

УКРАЇНА

Якуб ЛОГІНОВ

Як війна змінила долю українських моряків і студентів у Польщі

Війна росії проти України радикально змінила життя мільйонів українців. Серед тих, чия доля ускладнилася, опинилися, зокрема, моряки та майбутні фахівці морської галузі. Якщо до 2022 року українські моряки без проблем працювали на глобальному ринку, то нині їхнє становище ускладнюють обмеження на виїзд чоловіків віком 18-60 років, руйнування портової інфраструктури та знищення освітніх центрів на півдні України. Польща, як сусідня держава та член ЄС, стала одним із головних місць, де українські моряки намагаються знайти підтримку й продовжити професійний шлях. На жаль, їхня ситуація досить непроста.

Подорож без повернення

Від початку воєнного стану українські чоловіки призовного віку, за винятком кількох категорій, не можуть залишати країну. Для моряків передбачено спеціальне виключення – за умови наявності контракту, морської освіти та підтверджених кваліфікацій. На практиці ж навіть ті, хто формально має право виїхати, стикаються з труднощами під час перетину кордону. Тому багато хто з моряків, що на момент початку війни перебував у ЄС або на суднах, вирішили залишитися за кордоном, зокрема у Польщі. Для них поїздка на батьківщину часто означала б ризик «квитка в один бік»: в'їзд в Україну без проблем, але подальший виїзд – під питанням.

Ситуацію погіршують і руйнування на півдні України. Маріуполь, Бердянськ, довгий час Херсон – це були ключові міста морської інфраструктури та підготовки кадрів. Частина портових міст України окупована, інші – знищені або під постійними обстрілами. Для моряків з цих регіонів повернення часто взагалі не має сенсу: дому більше немає.

Польські морські адміністрації та документи

Зі зрозумілих причин після 2022 року різко зросла кількість звернень українських моряків до польських морських адміністрацій. Найважливішим документом, без якого неможливо виконувати морську професію та перетинати кордон як член морської посадки, є посвідчення особи моряка (ПОМ). Це офіційна назва документа, на практиці його називають паспорт моряка або морська книжка, польська назва – książeczka żeglarska. Цей документ можна оформити або оновити у морській адміністрації будь-якої держави світу, тому багато громадян України зверталося за цим документом до польської адміністрації.

У Морському управлінні в Щеціні у 2022 році було подано близько 430 заяв на отримання польських морських книжок, у 2023 році – вже понад 500 (для порівняння: у 2021 році їх було лише близько 80). Аналогічна динаміка спостерігається у Ґдині, де у 2022 році видали 557 книжок, а в 2023 році – понад 900.

Отримання польської морської книжки для українця можливе за умови легального перебування в Польщі, що перевіряє Прикордонна служба. Додатково необхідно мати сертифікати з базової безпеки – українські документи приймаються, якщо їхня автентичність підтверджена українською адміністрацією.

У 2022 році Польща ухвалила спеціальний закон, що дозволяв одноразово продовжити прострочені після 24 лютого 2022 року українські дипломи, які вимагає міжнародна конвенція STCW. На підставі цього близько 250 українських моряків отримали дворічні польські дипломи. Однак ця можливість діяла лише до кінця 2022 року. Сьогодні, щоб підтвердити кваліфікацію, необхідно навчатися в польських морських освітніх центрах і складати іспити перед Центральною морською екзаменаційною комісією – за тими самими правилами, що й польські моряки.

Навчання та курси

Польські морські навчальні заклади намагалися підтримати українців. Наприклад, Морський університет у Ґдині організував інформаційну кампанію українською мовою щодо курсів GMDSS та підготував навчальні матеріали англійською. Проте попит виявився значно меншим, ніж очікувалося: багато хто спершу цікавився курсами, але зрештою відмовлявся через отримання контракту або труднощі з приїздом у Ґдиню. У результаті курси запускалися лише для поодиноких слухачів.

Водночас серед українських студентів спостерігається стійкий інтерес до навчання в Польщі. Морський університет у Ґдині та Морська політехніка у Щеціні приймають на навчання за безкоштовними або пільговими схемами громадян України, які на кінець отримують польські дипломи та документи – а отже, мають більше можливостей у глобальному морському ринку праці, ніж випускники українських вишів.

Чому Польща не стала «магнітом» для морської галузі України?

На перший погляд могло здаватися, що Польща – природний вибір для фахівців морської галузі з України. Географічна близькість, мовна й культурна спорідненість, активні порти Триміста чи Щеціна. Але на практиці українські працівники офісного сегмента морської індустрії (логістика, адміністрація, управління портами) не переїхали масово до Польщі. Чому?

По-перше, чоловіки призовного віку залишаються в Україні через заборону на виїзд. По-друге, з точки зору кар'єри більш привабливими виглядають Німеччина, Нідерланди та навіть Румунія – сусідка України на Чорному морі. По-третє, спостерігається сильний культурний бар'єр між польськими та українськими моряками. Це видно навіть у ґдинських гуртожитках, у яких українські та білоруські студенти тримаються разом, але переважно не інтегруються сильно з польськими колегами.

Разом, але окремо

Попри труднощі Польща відіграє важливу роль у збереженні професійного потенціалу українських моряків. Видача документів, можливість навчання, підтримка студентів – усе це створює «подушку безпеки» для галузі, що потерпає від війни.

Однак потенціал співпраці використано не повністю. Українські моряки у Польщі практично відірвані від реалій морської галузі в Україні, причиною є обмеження в перетині кордону для чоловіків призовного віку. Водночас Україна має неабиякі успіхи у війні та цивільній справі на Чорному морі, і цей морський досвід України був би дуже цікавий як полякам, так і українським студентам і морякам у Польщі. ●

eprasa.pl c8c217580a

Підготувала **Тетяна ДАНЮЧЕНКО**

Зустріч Зеленського і Трампа

17 жовтня президент України Володимир Зеленський зустрівся у Білому домі з американським президентом Дональдом Трампом.

Однією з ключових тем їхньої розмови було питання про можливе надання Україні далекобійних ракет Tomahawk. Також сторони обговорили слабкі точки російської оборонної промисловості та військової економіки. Зеленський після перемовин заявив, що українська та американська сторони вирішили поки не говорити про далекобійні системи публічно.

Трам зі свого боку повідомив, що під час зустрічі з Зеленським закликав укласти мирну угоду і «зупинитися там, де є». «Я сказав йому, як і президенту путіну, що настав час припинити вбивства і укласти угоду! Досить пролито крові, а межі власності визначаються війною і сміливістю. Вони повинні зупинитися там, де вони є. Нехай обидва проголосять перемогу, нехай історія вирішить! Більше ніякої стрілянини, ніяких смертей, ніяких величезних і нераціональних витрат грошей», – зазначив президент США.

Під час брифінгу Зеленський погодився зі словами Трампа, зазначивши, що «ми маємо зупинитися там, де зараз знаходимося, і Трамп правий – важливо це зупинити, а потім почати розмову».

Дональд Трамп заявив також, що бачить шанс досягти домовленості про припинення російсько-української війни найближчим часом. Він вважає, що правитель росії зацікавлений у завершенні війни, а Україні й рф треба домовлятися.

Треба зазначити, що президент США Дональд Трамп 16 жовтня вперше за майже два місяці поговорив з путіним, після чого оголосив, що вони планують зустріч у Будапешті – що стало б першою появою путіна у столиці країни-члена ЄС за роки повномасштабної війни та потребує його прольоту над територією інших країн-членів.

Трамп після цієї розмови заявив, що путіну не сподобалася ідея про надання Україні Tomahawk, та висловив думку, що зараз «не ідеальний час» для вторинних санкцій, що зменшать доходи рф від продажу енергоресурсів.

Прессекретар глави кремля Дмитро Пєсков підтвердив, що зустріч владіміра путіна і Дональда Трампа може відбутися упродовж двох тижнів. Він також повідомив, що вже відбулася телефонна розмова путіна і прем'єр-міністра Угорщини Віктора Орбана.

За даними ЗМІ, Зеленський сподівався покинути Вашингтон з обіцянками щодо нових озброєнь для України, однак Трамп чітко дав зрозуміти, що його пріоритетом зараз є дипломатія. «Подивимося, що буде наступного тижня», – сказав Трамп, маючи на увазі заплановані переговори між США і росією.

Як пише видання Financial Times, під час зустрічі з Зеленським Трамп закликав прийняти умови росії щодо припинення війни й розповів, що правитель рф владімір путін погрожував знищити Україну, якщо вона не погодиться.

«Зустріч президентів США та України неодноразово переростала в „перепалку", під час якої Трамп „постійно лаявся", як повідомили особи, обізнані з ситуацією». Хоча Україні в кінцевому підсумку вдалося переконати Трампа підтримати замороження поточної лінії фронту, ця гостра зустріч, здається, відобразила мінливість позиції Трампа щодо війни та його готовність підтримати максималістські вимоги путіна, пише видання.

Під час зустрічі Трамп, здавалося, дослівно повторив багато тез путіна, навіть якщо вони суперечили його власним недавнім заявам про слабкість росії, повідомили європейські чиновники, ознайомлені з перебігом зустрічі. За словами європейського посадовця, Трамп сказав Зеленському, що український лідер повинен укласти угоду або зіткнутися з руйнуванням. Трамп сказав Зеленському, що той програє війну, і попередив: «Якщо (путін) захоче, він знищить вас».

Видання підтверджує інформацію про те, що під час телефонної розмови в четвер «путін зробив Трампу нову пропозицію, згідно з якою Україна віддасть контрольовані нею частини східного Донбасу в обмін на невеликі території двох південних прифронтових областей – Херсонської та Запорізької».

Як ідеться в матеріалі, російська пропозиція є невеликою поступкою порівняно з тією, яку путін зробив під час останньої зустрічі з Трампом в Алясці в серпні, де він заявив, що погодиться заморозити лінію зіткнення в інших районах фронту, якщо Україна віддасть Донбас.

Як пише видання, войовниче повторення Трампом риторики путіна зруйнувало надії багатьох європейських союзників України на те, що його можна переконати збільшити підтримку Києва.

Троє інших європейських чиновників, які були проінформовані про обговорення в Білому домі, підтвердили, що Трамп провів більшу частину зустрічі, читаючи лекції Зеленському, повторюючи аргументи путіна щодо конфлікту і закликаючи його прийняти російську пропозицію.

«Зеленський був дуже негативно налаштований» після зустрічі, за словами одного з чиновників, який зазначив, що європейські лідери «не були оптимістичними, але прагматично підходили до планування наступних кроків».

Треба додати, що Володимир Зеленський відразу після зустрічі з Трампом провів телефонну конференцію з європейськими лідерами. Деякі з них були здивовані ставленням Трампа. Незабаром після цього вони почали випускати скоординовані заяви на підтримку України.

Під час розмови британський прем'єр-міністр Кір Стармер запропонував співпрацювати зі США для розроблення мирного плану для України за зразком 20-пунктного плану, який адміністрація президента Дональда Трампа запропонувала для Гази.

Зі свого боку канцлер Німеччини Фрідріх Мерц заявив, що після перемовин Зеленського і Трампа він мав довгу розмову з українським президентом. «Візит не пройшов так, як сподівався Зеленський», – впевнений він. За словами канцлера, це робить допомогу Європи ще більш важливою, адже війну можна закінчити лише за умови військової сили України. Він заявив, що буде працювати над підтримкою України «фінансово, політично і, звичайно, військово». Капітуляція для України не є варіантом, оскільки тоді росія нападе на наступну європейську країну, підкреслив він. ●

eprasa.pl c8c217580a

Мирослав СКІРКА
Фото Олександра Орловського

Маріуполь у боротьбі за справедливість

Мер Маріуполя Вадим Бойченко, голова ОУП Мирослав Скірка, мер Вроцлава Яцек Сутрик та заступник директора Оссолінеум Марек Мутор

Війна – це виклик також для пам'яті. Агресія росії в Україні заполонила світ кадрами, які вражають людей у всьому світі. Ці жахливі картини звірств нашаровуються одна на одну. Що ми з цього запам'ятаємо, залежить також від того, чи дозволимо собі про них забути? Пам'ять про жахи може бути травматичним чинником, але й може перетворитися на одну з форм справедливості. Ми самі точно знаємо, якою кривдою та несправедливістю для українців у Польщі було замовчування та приречення на забуття злочинів післявоєнного часу й депортації, названої акцією «Вісла». Пам'ять та увіковічення стають однією з важливих форм справедливості.

Кадри з Бучі змінили сприйняття світом росії, показавши її як цивілізацію варварства та жаху. Трагедія Маріуполя стала свідченням того, що росія зробить із кожним містом, до якого дотягнуться її кігті. З Маріуполя втекло приблизно 300 тисяч жителів, там зруйновано майже 6000 багатоповерхівок та близько 35000 приватних будинків. Драматичний театр, пологова лікарня, майже 50000 вбитих та померлих мешканців – це символи звірства. Азовсталь та її оборонці – Сталеві люди – стали символом надлюдської сили та пожертви. Їхній героїзм навіки увійде в українську історію. Але вони не єдині, їх багато на інших фронтах цієї війни.

У цьому всьому є люди – малі та великі, молоді та старі, здорові й хворі. У них забрали та знищили все: домівки, іграшки, фотографії, одяг. Багато хто вивозив надбання цілого життя в малій валізочці. Позаду залишалися руїни, а часто в них – замордовані родичі, друзі, знайомі та сусіди, їхні мрії, сподівання, любов та пристрасті. І нестерпний біль, який пронизує їхні душі назавжди. Чи буде справедливість за те, що сталося? Чи злочинців покарають? Чи повернуть збитки? Чи дозволять оплакати загиблих і гідно їх вшанувати?

Мешканці Маріуполя та міська влада, що опинилися в Україні, створили незвичайну структуру – розпорошене місто, громаду маріупольців, яка живе по всій Україні та світі. В Україні засновано центри «Я Маріуполь», основним гаслом яких стало «Маріуполь – це я, це ти, це ми». Маріуполь – це люди, спільнота, долі та надії.

Одним з важливих завдань, які реалізує команда Маріуполя, є документування злочинів та допомога в ініціюванні судових проваджень в українських та міжнародних судах. В Україні вже кілька десятків таких справ завершилося засудженням. Міжнародний кримінальний суд розглядає понад десятки проваджень проти російських злочинців, відповідальних за злочини в Маріуполі. Їх буде ще дуже багато. Це означає, що про скоєне зло не забудуть, а винних засудять. Це буде довго і непросто, але буде! У такий спосіб Україна вже тепер перемагає у війні, й у правовому полі ми маємо важливі успіхи.

Влада Маріуполя у партнерстві з різними організаціями заснувала Міжнародну платформу з визнання трагедії Маріуполя, до якої можуть долучитися держави, організації, інститути пам'яті, науковці, громадські ініціативи. Завданням цієї платформи є:

• обмін даними й свідченнями, фіксація обставин та наслідків збройної атаки на Маріуполь, а також вчинених російською стороною воєнних злочинів;

eprasa.pl c8c217580a

• підтримка розслідувань, притягнення російських воєнних злочинців до відповідальності через міжнародні механізми (включно з Міжнародним кримінальним судом);

• визнання та чітка класифікація на найвищому рівні – через резолюції парламентів, провідних гуманітарних, правозахисних організацій та муніципалітетів – дій російської армії в Маріуполі як таких, що порушують закони та звичаї війни й мають ознаки геноциду;

• міжнародна адвокація з метою здобуття справедливості для потерпілих, зокрема створення міжнародного механізму компенсацій за завдану шкоду та збитки постраждалим через дії країни-агресора українцям, серед яких – мешканці маріупольської громади.

8 жовтня 2025 року у Вроцлаві в приміщенні Музею пана Тадеуша відбулася важлива подія в рамах цього проєкту. Мер Маріуполя Вадим Бойченко, мер Вроцлава Яцек Сутрик, заступник директора Оссолінеум доктор Марек Мутор та голова ОУП Мирослав Скірка підписали Маріупольську декларацію пам'яті, гідності та справедливості. До цієї декларації приєднуватимуться інші міста Польщі та світу, а також громадські організації.

Об'єднання українців у Польщі від початку повномасштабної агресії тісно співпрацює з Маріуполем. На нашому українському досвіді у Польщі знаємо, наскільки важливою є справедливість і якою потужною силою є пам'ять для жертв репресій.

Під час панельних дискусій, що відбувалися з нагоди підписання декларації, їхні учасники аналізували виклики, які перед нами всіма ставить російська війна, та правові механізми повернення справедливості для жертв воєнних злочинів. Учасники погодилися, що найбільшим викликом для нас є та залишиться конфронтація з «росіянізмом». Цей неологізм ввела в дискусію професорка Аґнєшка Матусяк-Бакула із відділу україністики (Zakład Ukrainistyki) Вроцлавського університету. Вона запропонувала нове поняття для окреслення історично-психологічного досвіду дій росіян, який вони демонструють протягом усієї своєї історії. Ідеться про насильну територіальну експансію, пригнічення поневолених народів, насадження власних культурних кодів та зверхнє ставлення до мешканців захоплених земель, їхньої культури та історії. Це заперечує ключові гуманітарні цінності західного світу. Оскільки поняття «рашизм», що є сполученням слів «раша» та «фашизм», належить до ідеологічної та політичної системи сьогоднішньої росії, то поняття «росіянізм» описує довготривалий психологічно-культурний код, який руйнує системи ідентичності поневолених народів та інфікує їх «русским духом». Отже, це сукупність політичної та економічної практики окупанта, а також інструментів культурного і релігійного пригнічення через ідеологію «русского міра», російське православ'я та антизахідний ультраконсервативний дискурс про провідну місію росії у спасінні світу.

Важливим антидотом на таку заразу є перемога України у війні, але також глибоке переосмислення та інтелектуальна «вакцинація» від цієї чуми. Без неї може виявитися, що росія не обов'язково потребуватиме спершу заходити на нові території на своїх танках. Вона залізає в голови людей, які самі здаються в її псевдоцивілізаційний полон. Маріуполь має стати протверезінням для всіх, хто п'яніє від московської пропаганди, також у Польщі – від «конфедерацій» аж до найвищих посад. ●

ПОДІЇ

Павло ЛОЗА
Фото з фейсбук-сторінки Григорія Купріяновича

Зустріч з експертами Ради Європи

У Варшаві відбулася зустріч делегації Консультативного комітету Ради Європи (РЄ) щодо Рамкової конвенції про захист національних меншин з представниками української національної меншини в Польщі. Результатом зустрічі з меншинними громадами Польщі має стати рапорт, який буде представлено на засіданні РЄ.

Григорій Купріянович, Любомира Тхір та Мирослав Скірка

Традиційно на таких зустрічах експерти оцінюють поточне становище меншин, зміни, виклики та поставлені завдання. Саме про це була розмова, що відбулася у Варшаві 1 жовтня.

– Представники європейської комісії хотіли дізнатися, як українська меншина бачить свою ситуацію в Польщі, – говорить про зустріч голова Об'єднання українців у Польщі Мирослав Скірка.

До складу української делегації, що безпосередньо зустрілася з експертами у Варшаві, увійшли також Любомира Тхір – методистка з української мови та директорка школи з українською мовою навчання ім. Лесі Українки в Бартошицях – й співголова Спільної комісії уряду й національних та етнічних меншин і голова Українського товариства у Любліні доктор Григорій Купріянович.

10.

eprasa.pl c8c217580a

Продовження з 9 сторінки

Дистанційно у зустрічі взяли участь скарбник Підляського наукового інституту та науковий працівник Інституту соціології Університету Марії Кюрі-Склодовської в Любліні доктор Андрій Єкатеринчук та юрист і представник української меншини в Спільній комісії уряду та національних і етнічних меншин Петро Федусьо.

Члени громади поспілкувалися з експертами про життя української меншини у Польщі, зокрема про фінансування її діяльності. Вони також обговорили зміну ситуації щодо українців. Насамперед наголосили на зростанні антиукраїнських настроїв у Польщі та їхньому впливі на меншину.

Як зазначив голова ОУП, ситуація не виглядає «райдужно»:

– Ми представили нашу оцінку того, що робить уряд для розв'язання цієї проблеми. На жаль, вона критична, бо уряд нічого з цим не робить. Крім того, під час виборчої кампанії дуже інтенсивно використовувалася антиукраїнська риторика, що ще більше погіршило становище національних меншин у Польщі, зокрема нашої української громади.

Зустріч з експертами також торкнулася питань освіти. Любомира Тхір, серед іншого, обговорила принципи роботи україномовних шкіл у Польщі. Представники громади звернули увагу й на інші проблемні питання, як брак підручників для викладання української мови для меншини та відсутність діалогу між Міністерством освіти та громадою щодо функціонування освіти меншин.

– Ми також зазначили, що система фінансування освіти для національних меншин є неадекватною для задоволення потреб. Було повідомлено, що де-юре меншинам виділяють великі суми грошей, але де-факто – це не так. Попри те, що кошти надходять до самоврядувань, ґміни не обов'язково видають їх за призначенням, а навпаки, використовують на реалізацію інших завдань, – заявляє Мирослав Скірка. – Ця система є неефективною.

Своєю чергою доктор Андрій Єкатеринчук говорив про питання «підміни ідентичності українців на Підляшші», спроби створити підляську мову, що може впливати на життя української корінної громади у цьому регіоні.

Голова ОУП розповідає, що експерти досить прискіпливо записували всі зауваження. На підставі цієї інформації буде підготовлено звіт, який пізніше представлять на Раді Європи.

– З матеріалами мають ознайомитися всі міністри Ради, які займаються цими питаннями або зацікавлені у них, – вказує Мирослав Скірка та додає, що такі звіти можуть використовуватися на рівні парламентів у окремих країнах для формування подальшої внутрішньої політики.

– З нашого досвіду формулювання чи оцінки, записані у попередніх рапортах, на жаль, нікого дуже не турбували. Тобто це не мало реального впливу на політику Польщі щодо меншин, – говорить Мирослав Скірка. Одночасно очільник Об'єднання зазначає, що документ є досить важливим з іншого погляду. – Такий рапорт певною мірою підсумовує те, що відбувається зараз. Він також показує, чи ситуація покращується, чи погіршується, і що потрібно зробити.

Підготовка звіту триватиме приблизно рік. Окрім зустрічі з представниками української громади, європейські експерти провели аналогічні розмови з діячами інших національних меншин у Польщі.

Нагадаємо, що Консультативний комітет Ради Європи щодо Рамкової конвенції про захист національних меншин відвідує кожну державу-учасницю що п'ять років для моніторингу виконання документа. Польща ратифікувала Рамкову конвенцію у 2000 році. Поточний візит є частиною п'ятого циклу моніторингу в Польщі. Попередній відбувся у липні 2019 року. Після візиту Консультативний комітет ухвалить звіт про результати моніторингу, щодо якого польська влада зможе подати свої коментарі. Пізніше, після отримання пояснень, опублікують висновок. Цикл моніторингу завершується прийняттям резолюції Комітетом міністрів Ради Європи.

Додамо, що Рамкова конвенція про захист національних меншин набула чинності у 1998 році та є багатостороннім міжнародним договором, спрямованим на захист прав осіб, що належать до національних меншин. Текст Рамкової конвенції встановлює права окремих осіб та додаткові зобов'язання, яких держави повинні дотримуватися. Хоча Конвенція є обов'язковим документом згідно з міжнародним правом, термін «рамкова» підкреслює ступінь, до якої держави-учасниці можуть адаптувати деякі з її положень з огляду на свою національну ситуацію через національне законодавство та державну політику.

***

П'ятий візит щодо моніторингу імплементації Польщею Рамкової конвенції Ради Європи про захист національних меншин тривав від 29 вересня до 3 жовтня. Делегація Консультативного комітету Ради Європи складалася з трьох експертів цієї установи – Лаури-Марії Кречунян-Тату (від Румунії), Туве Х. Маллой (від Данії) та Юдіт Віттенбах (від Швейцарії). Від імені Секретаріату Ради Європи делегацію супроводжує Мішель Ґе. ●

eprasa.pl c8c217580a

Степан МІГУС
Фото автора статті

Виступ «Вернигори» в Ольштині, Ґіжицьку і Лідзбарку-Вармінському

Небуденні концерти народної музики з польсько-українського прикордоння під назвою «Бойківські пісні, намальовані в Маньковому» у виконанні вокально-інструментального фолькового тріо «Вернигора» в останні вересневі четвер, п'ятницю й суботу пройшли в Ґіжицькому центрі культури, Оранжереї культури в Лідзбарку-Вармінському та Будинку Мендельсона – архітектурній пам'ятці Ольштина, де розташований осідок фундації «Боруссія».

Концерт, організований в Ольштині в колишньому похоронному будинку єврейської спільноти, котрий запроєктував відомий архітектор Еріх Мендельсон, став прелюдією до жовтневого Фестивалю Мендельсона. Цього року він відбудеться у жовтні вже вдесяте та матиме гасло «У дорозі». Голова «Боруссії» Корнелія Куровська, представляючи артистів, підкреслила, що Бойківщина як мальовничий регіон з польського боку кордону зникла внаслідок депортацій в час акції «Вісла», проведеної 1947 року. Та завдяки нащадкам не пропала пам'ять про ці землі й, зокрема, культурні надбання, як традиційна музика та пісенна творчість карпатського прикордоння Польщі, що зберігаються наступними поколіннями протягом століть.

Фестиваль Мендельсона – це періодична культурна подія в Ольштині, започаткована фондом «Боруссія» на честь архітектора Еріха Мендельсона. Фестиваль досліджує мультикультуралізм, сучасні культурні та соціальні зміни, а також роль митців у формуванні суспільства, сприянні толерантності та діалогу. Звідси й зацікавлення долею бойківських надбань, частину з яких гурт «Вернигора» представив у згаданих містах Вармії. Можливим це стало завдяки співпраці з Бескидським народним університетом.

Гурт «Вернигора», який виник 2019 року, зараз складається з трьох досвідчених музикантів. Єдина в колективі українка, котра походить з роду бойків, Дарія Косєк (родове прізвище – Миц) є вокалісткою з унікальним голосом та стипендіаткою Міністерства культури та національної спадщини. Її прекрасний спів був відзначений премією Чеслава Нємена на фестивалі «Нова традиція» у 2021 році. Також вона ставала володаркою головних нагород на фестивалях «Кропа» та «Сабалове баяня» (2019). Походить Дарія з Білого Бору, але повернулася до Сянока. Саме завдяки її участі в гурті є можливість вивчати та досліджувати пісні бескидського регіону. Іще один учасник «Вернигори» – Мацей Гарни, етномузиколог, мультиінструменталіст, педагог та стипендіат Міністерства культури та національної спадщини, засновник і багаторічний керівник оркестру «One Mountain Matragony». У тріо він відповідає за музичні аранжування, грає на лірі (калірі) та дримбі. Третя представниця колективу Адріанна Кафель-Возняк захоплюється народними інструментами й грає на віолончелі, білгорайській суці, плоцькій фіделі.

Гурт «Вернигора»

Назву гурту запропонувала його попередня учасниця Анна Оклеєвич як алюзію на постать з картини відомого польського художника Яна Матейка, а також героя драми Станіслава Виспянського «Весілля» – лірника, проповідника та навіть віщуна, людини, що походить з пограниччя польської та української культур. Так у цій назві відчувається причетність до українського фольклору. Вернигора – це велетень, герой казок, але й натяк на своєрідне повернення в гори, до культури гір і тамтешнього життя.

Члени гурту «Вернигора» – професійні музиканти, які на щодень працюють з класичними жанрами, джазом, а окрім цього, мають глибоку пристрасть і відчуття народної музики. Попри те, що колектив є відносно молодим, його оригінальність і автентичність сприяли перемозі як над понад сотнею гуртів на різних конкурсах, так і над близько дванадцятьма конкурсантами, що виступили на сцені Польського радіо. Два видані на цей час альбоми колективу отримали нагороди Польського радіо «Народна фонограма року» за 2022 та 2023 роки.

«Вернигора» виступає по всій країні, бере участь у численних фестивалях Польщі, Італії, Німеччини, Румунії, Словаччини. Їхня музика й пісня переносять слухачів у карпатські долини, сповнені історій непростого кохання та повсякденного життя. У своїх музичних подорожах музиканти зосереджуються переважно на піснях бойківського регіону. Про бойківську музику раніше говорили менше, ніж про лемківську чи гуцульську, хоча до II Світової війни бойки становили переважну більшість мешканців Бескидів. Своїм новим альбомом «Толока» сяніцьке тріо «Вернигора» відроджує забутий світ бойків та їхню музичну культуру, а також музику їхніх сусідів. Артисти пропонують нову інтерпретацію та виконання традиційних пісень, зберігаючи дух оригіналу.

На концертах в Ольштині, Ґіжицьку, Лідзбарку-Вармінському тріо виконало бойківські, лемківські та дві польські пісні. В Ольштині численну публіку вразила, зокрема, неймовірна пісня «Журба» про війну в Україні.

Концерти були співфінансовані міністром культури та національної спадщини в рамах ґрантової програми «Мовне розмаїття» Інституту мовного розмаїття Республіки Польща, а також з бюджетів відповідних установ у Ольштині, Ґіжицьку, Лідзбарку-Вармінському та Вармінсько-Мазурського й Підкарпатського воєводств. ●

eprasa.pl c8c217580a

Микола ЩЕРБА
Фото надав Володимир Наконечний

Український панк-рок народився в Ельблонзі

Розмова з Ольгою Гарасим, вокалісткою «Оселедця» – першого україномовного панк-рокового гурту

«Оселедець» (Ольштин, 1986)

Панк-рок – це спротив. Як музичний жанр він був започаткований в половині 70-х в Великій Британії та США, звідки він почав – разом із пов'язаною з ним субкультурою та ідеологією – розповсюджуватися по світі. На наш бік залізної завіси цей соціальний феномен потрапив тільки у 80-х, натрапляючи на надзвичайно сприятливий для бунту ґрунт. Тут процеси перетворення суспільного менталітету уже почались, випереджуючи й водночас заповідаючи переворот політичного ландшафту. Саме в таких обставинах на українській музичній сцені з'явився «Оселедець», який дехто називав піонерами української альтернативної музики.

«Розворушити консерву»

Один із найвизначніших прихильників цього погляду – Володимир Наконечний, галузевий експерт й важлива фігура в музичному середовищі не тільки тих, але й сьогоднішніх часів. В інтерв'ю для «Culture.pl» він згадує спалах неймовірної молодіжної енергії й креативності внаслідок протестів серпня 80-го року у Польщі, протиставляючи її тодішній діяльності української діаспори, котру описує як досить консервативну, зосереджену на збереженні традиції й мови міні-спільноту, роками застряглу в «ментальному і культуральному гетті».

В цьому смислі поява «Оселедця» була чимось переломним. Наконечний порівнює її до «ребелії в гетті»: «Ніхто перед ними не відважився на нічого схожого – це була своєрідна революція, яка великою мірою призвела до перевершення пануючих в той час в діаспорі комплексів. Вони прокладали шляхи, виходячи поза етно-збережний контекст та слідуючи за „західними" музичними стилями».

Саме один із тих «ребеліянтів» – а точніше «ребеліянтка», Ольга Гарасим – погодився на розмову зі мною.

– Як почалась ваша історія? Ви були шкільними друзями?

– Ні, кожен з нас ходив до іншої школи. Просто наші батьки знали одне одного. Як то в українському середовищі в Польщі – всі знайомі. Марко Фолюсевич і Богдан Пєтруха, вони грали в якихось польськомовних гуртах, які існували в Ельблонзі. І просто така з'явилася ідея… А до речі – то мій брат Володимир Наконечний в основному наполягав, щоб вони створили також щось українське. І вони погодилися заснувати цю групу, яка пізніше стала «Оселедцем». А оскільки не було кому співати, то цю роль запропонували мені – відмовитися не випадало. І ось так це вийшло, там якоїсь жодної глибшої ідеї не було. Просто не можна було вже більше слухати того, що було доступне в тодішньому музичному ландшафті.

«Для української спільноти це було радикальним й провокаційним»

Після зібрання усіх музикантів нез'ясованою залишалась лиш одна справа. Як згадує в «Culture.pl» Наконечний, на самому початку проблемою були тексти пісень: «Вони хотіли промовляти мовою бунтівничою, згідною з цайтгайстом, але на той час їх володіння українською було недостатнім. Щасливо, вдалось намовити колегу – Богдана Гука, тоді студента української філології – щоб він написав декілька текстів. Після нафарширования його музикою польських панк-рокових і альтернативних гуртів, та й затягнення його на декілька вечірок – на нього зійшло просвітлення і знайшов у собі талант до складання простих та міцних текстів. Вони сподобались решті членів гурту – були ходові, свіжі, універсальні, добре передавали понуру атмосферу й тривогу, яка пов'язана з тим періодом. В дійсності української спільноти в Польщі 80-х років, налаштованої в той час повністю на традицію, вони були радикальними і провокаційними».

Як багато бронзи
Як багато каменю
Як багато складних слів
*Як багато *******синів*
А кожен з них тобі батько і брат
А кожен з них невмирущий в віках
А кожен з них тобі кат
Чого шукають в наших болях? («Політика»)

Простір для практикування своєї «радикальної діяльності» вони отримали завдяки функціонуючим в тому часі в Ельблонзі діаспоровим інституціям. Спочатку репетиції відбувалися в будинку Українського суспільно-культурного товариства, а пізніше – в підвалі церкви Народження св. Івана Хрестителя.

– Як так сталося, що вам дозволили в храмі грати панк? Вас ніхто не пробував виганяти свяченою водою?

– Мені здається, що не всі про це знали… Проводити репетиції в церкві нам дозволив отець Лайкіш, дуже добре це пам'ятаю. І отець Яремін, який тоді був парохом в Ельблонзі. По суті, не знаю, чи це було з ним уточнено, чи ні, але… Він погодився, йому це було важливе, що наші люди, що по-українськи, а я думаю, що там ніхто не прислуховувався дуже до цих текстів і до цієї музики. Можна сказати, на цей час просто нас не поважали в Ельблонзі, українське середовище, бо по суті… Не знаю, наскільки ви знаєте цю ситуацію, яка колись була. Це так зване «українське гетто», воно не сприймало нічого нового, і для старшого покоління, це було якесь… Як це сказати? Ну, зрада то може ні, але доказ, що ми просто підлягаємо культурним впливам ззов-

eprasa.pl c8c217580a

ні. Ми якось відокремлювалися від того, що було доступне тоді нам в цьому обсязі української культури на цей час, й через це нас не поважали, а навіть і ображали. Бо для них ми наркоманами були, просто все, що найгірше. Хоча це не була правда, але не було легко. Ми раніше мали репетиції в Українській домівці в Ельблонзі, на вулиці Театральній. Там одне приміщення призначено на домівку, і ми там мали репетиції, але сусіди цього не здержали – і тоді ми опинилися без нічого. Й тоді я пам'ятаю, отець Лайкіш дозволив нам зійти в підвал. Там така маленька каплиця була і під цією каплицею підвал, й ми там вже собі репетували… До часу, коли відбувалося на горі якесь вінчання і гості почули музику. І це вже був кінець нашого вправляння там.

«Оселедець – одна з перших тріщин»

Сценічний дебют «Оселедця» припав на дев'яту едицію «Молодіжного ярмарку» в 1985 році у Сопоті. Як згадують свідки, в більшості літня та привчена до більш «свійських кліматів» публіка була дещо шокована.

– Як публіка сприйняла перший виступ «Оселедця»?

– Сприйняття не було якось дуже тепле, бо то ще не був час, не всі були готові. Тоді ця сцена, українська музика, культура, вона занадто закритою була. Звичайно, я не даю собі такого права, але думаю, що це була така перша… «Оселедець» – це могла бути одна з перших тріщин. Згодом українці стали розуміти, що далеко вони не зайдуть на цій «гетівській культурі». Й тоді після нас почалися з'являтися наступні тріщини.

Наші люди дуже добрі
Наші люди дуже милі
Наші люди дуже чесні
Наші люди дуже гнилі
Наші люди мають душу
Бережіте свою душу
Наші люди живуть в бушу
Не чіпайте людей з бушу («Наші люди»)

В своїй доволі короткочасній кар'єрі «Оселедець» заграв ще декілька концертів – передовсім на українських імпрезах, але теж на варшавських «Смичконаліях», як розгрів для поважних польських панк-рокових гуртів: «Деутера» й «Дезертера». Завершальним виступом для них виявилась імпреза, паралельна до сопотського Фестивалю української культури в 1987 році, коли в студентському клубі «Квадратова» у ґданському районі Вжещ вони «шкварили» разом із устрицькою рок-групою «КСУ».

– А були у вас тоді якісь зв'язки з радянською українською аудиторією або гуртами?

– Ні, зовсім. Ніхто з нас не шукав таких зв'язків з українською сценою чи публікою. Хоча я колись була у Львові, і якось там вийшло в балачці, що я співала в «Оселедці», і мій співрозмовник був вельми вражений, він дуже багато гарного сказав. Але я думаю, що швидше всього ця музика до них йшла через Канаду. Я думаю, що тепер в Україні трохи більше зацікавлення, бо з таким зустрічаюся ділом… Що люди слухають і десь там якось з тим ототожнюються. І це мені дивно, але... Може, і тоді Україна не була готова до саме такої музики.

«Ми цього не очікували»

– Якою була подальша доля членів гурту?

– Я якийсь час співала в польській групі «Ксєнжиц», але це закінчилось, коли музичний профіль цього гурту еволюціонував в більш експериментальний напрямок. Музикою зараз не займаюся. А інші? Перкусист до Варшави переїхав, ми не мали контакту. Пєтруха – він виїхав в Італію. І Марек Фолюсевич зрештою оселився в Канаді, і з ним теж зв'язку немає. Але з того, що знаю, то музикою жоден з нас більше не займається. Більше життям.

– Як ви ставитесь до твердження, що «Оселедець» – піонери українського панк-року? І чи спостерігаєте нині зростання вашої популярності?

– Хтось там сказав, що це була перша україномовна пост-панкова група. Звичайно, я насолоджуюсь такими текстами. І можливо, що це і правда. В той час, коли ми співали, то по-українськи альтернативної музики не робили. Думаю, з часу, коли з'явилися ці записи в ютубі, то просто якось виникло зацікавлення. Покоління моїх дітей – тобто десь коло двадцяти років – зустріли людей з України, які знали «Оселедець». Я – в шоці. Це такі люди, яких би я не підозрювала. Десь там з-під Києва, з якихось менших місцевостей. Коли епізод з «Оселедцем» був ще свіжим, я зустріла у Львові таких старших хіпі, і вони самі сказали, що для них це цікава музика. Теж той факт, що як я співаю чи розмовляю українською, то в мене дуже сильний акцент. Деякі казали, що це не дуже гарно, що це не по-українськи. Інші – що це додає якоїсь родзинки. Хтось мені сказав, що його дуже вражали наші тексти. Визнаю, що є певне зацікавлення – на ютубі хтось навіть кавер зробив одного з наших треків «Церкви горять». Помітно, що якесь зацікавлення є. Але скажу зразу, ми цього не очікували. Як навіть подумаю про те, чому ми почали взагалі щось робити, то мені здається, що ми просто хотіли себе віднайти в цьому середовищі, бо нас виховали так, як виховали… Тобто ми були вельми тісно з ним пов'язані і дуже сильно сиділи в цьому оточенні, а не знаходили в ньому нічого для себе. І це, думаю, була така спроба виразити себе, показати, що... Щось інше нас хвилює, так? І в тому смислі там ніхто не думав за якусь кар'єру чи якісь великі записи. Я думаю, ми взагалі про це тоді не мріяли. Тобто, звичайно, нам подобалося, що люди приходили нас слухати, їхня присутність на наших концертах давала нам силу чи якийсь вид позитивної енергії. Але все-таки з нашого боку жодних більших очікувань не було. Тобто навіть коли група якось розв'язалася, то якогось великого жалю не було тоді. Просто щось там закінчилося і прийшло наступне.

«Місія рятування української культури»

Випередили свій час і зникли так швидко, як і виникли. Показали, що можна виражати себе по-іншому, попри критичні голоси середовища. Єдиним залишком їхньої підривної діяльності стало декілька записів концертів, виданих музичним лейблом «КОКА Рекордс», один із засновників котрого – Володимир Наконечний.

Саме так він, як чинний учасник тих подій, описує оцю першу хвилю української альтернативної музики, яка за межами своєї держави змогла прокласти шлях до відродження суверенної, панк-рокової культури на материку: «„Оселедець" – передовсім частина певного феномену, який з'явився серед української молоді в Польщі після страйків серпня 80-го року. Це була хвиля креативності, яка відокремлювалася від норми, домінуючої тоді в середовищі – себто переробки родимого фольклору на всі можливі способи. На неї складалися теж інші перші ластівки незалежної української культури, як джаз-роковий лемківський гурт „Орден" або харизматичний бард Роман Гавран. Усі вони дещо протистояли скоріше закріпленим в середовищі культурним нормам й схемам. В нас було переконання, що в зв'язку з наступаючою совєтизацією культури в УРСР саме нам – діаспорі – доручено місію рятування української культури. Й так в певній мірі і було». ●

eprasa.pl c8c217580a

Історичний календар

ЖОВТЕНЬ

Підготувала Тетяна ДАНЮЧЕНКО
Фото з Вікіпедії та сайту uinp.gov.ua

4 жовтня 1885 р. народився Дмитро Андрусенко, диригент, бандурист, педагог, жертва комуністичних репресій.

Малою батьківщиною митця стало козацьке містечко Решетилівка на Полтавщині, відоме традиційною вишивкою «білим по білому» та один із центрів українських народних промислів.

Ази гри на бандурі юний Дмитро отримував від диригента Василя Осадька. У 1921 році Дмитро Андрусенко закінчив дворічні диригентські курси в Полтаві. Викладав співи на педагогічних курсах у Решетилівці. Організував капели бандуристів при школах у Решетилівці, Кривому Розі, а протягом 1931-32 років – у селі Веприк тодішнього Гадяцького району.

Кінець 1920-х – 30-ті роки позначилися репресіями щодо діячів культури. Тисячі українських митців, серед них кобзарі і бандуристи, опинилися під наглядом радянських каральних органів, в тому числі з 1932 року і Дмитро Андрусенко.

У 1937 році НКВС запроторило бандуриста до в'язниці за звинуваченням в участі «у контрреволюційній організації». Він проходив по справі Никифора Чумака – керівника Шишацької капели бандуристів, який у 1920-21 роках входив до антибільшовицького повстанського загону.

У 1947-му доля завела Дмитра Андрусенка до Сум. Тут він оселився і продовжив займатися улюбленою справою – керував капелою бандуристів, виступав як соліст-бандурист. Він популяризував гру на бандурі серед дорослих та підростаючого покоління і створив дитячу капелу бандуристів.

Дмитро Андрусенко – автор численних обробок українських народних пісень та кількох власних творів. Виготовляв власноруч музичні народні інструменти – бандури, цимбали, сопілки.

Помер 18 липня 1965 року у Сумах.

17 жовтня 1935 р. в Таганрозі народився відомий мовознавець, професор КНУ імені Тараса Шевченка, один із співавторів Нового українського правопису Олександр Пономарів.

Він завжди підкреслював, що народився на українських етнічних територіях, заселених вихідцями з південної Чернігівщини та Полтавщини, де до 1933 року навіть були українські школи. Втім, йому в школі довелося вчитися російською. Так само в Київський університет імені Шевченка вступив на російську філологію – для українського відділення не вистачило знання правопису. Але українську мовну грамоту вивчив самотужки. Як і новогрецьку та п'ять слов'янських мов, якими читав і перекладав.

Усього в житті добивався сам. Ріс без батька – Данило Семенович був мобілізований до Червоної армії, у 1942 році потрапив у полон і загинув у концтаборі на території Польщі. Попри навчання російською, вдома розмовляв українською, і звичаї та пісні були українські. Пізніше змінив батькове прізвище Пономарьов на Пономарів, вважаючи його зросійщеним.

Після закінчення університету працював у відділі загального та слов'янського мовознавства в Інституті мовознавства імені Потебні АН України, захистив кандидатську дисертацію «Лексика грецького походження в українській мові». У часи погромів дисидентського руху, з 1976 по 1979 рік, був старшим редактором у київському видавництві «Техніка».

У 1979 році повернувся до КНУ імені Шевченка уже як викладач, згодом – старший викладач, доцент, професор, завідувач кафедри мови та стилістики Інституту журналістики. Читав лекції з української мови в Інституті східноєвропейських студій Карлового університету в Празі. Своїми авторитетами вважав діячів початку минулого століття – першого ідеолога українського націоналізму Миколу Міхновського та поета і публіциста Євгена Маланюка.

Був одним із співавторів нового українського правопису, обстоював повернення до «репресованих» у 1930-х роках норм «харківського» правопису. Підтримував «мовний майдан», звертався до президента Віктора Януковича із вимогою скасувати так званий мовний закон «Ківалова-Колесниченка», який надавав ширші права російській мові. До останнього вів на сайті ВВС авторську колонку, де давав відповіді на питання зі стилістики української мови.

Був автором понад 250 наукових, науково-популярних та публіцистичних праць з історії та культури української мови, членом Спілки письменників України та Спілки журналістів, товариства «Просвіта», входив до редколегій журналу «Дивослово» і газети «Слово Просвіти». Нагороджений премією Бориса Грінченка, а також орденом «За заслуги» III ступеня та орденом Святого Рівноапостольного князя Володимира Великого III ступеня.

Помер 14 жовтня 2020 року, не доживши три дні до свого 85-річчя. Похований у Києві на Байковому кладовищі.

23 жовтня 1895 р. на Полтавщині у дворянській родині народився Микола Божко-Божинський, учасник бою під Крутами.

Із серпня 1907 до квітня 1915 року навчався в Лубенській гімназії. Атестат зрілості засвідчує, що Микола найкраще опановував основи законодавства, Закон Божий, німецьку й французьку мови та математику.

eprasa.pl c8c217580a

Переїхав до Києва, де склав іспити й розпочав навчання на фізико-математичному факультеті Університету св. Володимира. Утім, студента вабили не лише точні науки. Микола поринає у громадське життя, долучається до партії есерів. У 1917 році Божка-Божинського обирають товаришем голови Тимчасового виконавчого комітету партії об'єднаної народної організації лівих соціалістів України. Ліві українські есери підтримали проголошення III і IV Універсалів Центральної Ради та її державотворчу діяльність. Зокрема, Микола на початку січня 1918 року працював помічником діловода у Міністерстві земельних справ УНР.

У бою під Крутами 29-30 січня 1918 року захищав від російсько-більшовицької агресії Українську Народну Республіку. Завдяки подвигу крутянців, яким вдалося стримати на кілька днів російсько-більшовицьку навалу, щойно проголошену УНР визнали Німеччина, Австро-Угорщина, Болгарія і Туреччина.

Під час бою під Крутами 30 січня 1918 року потрапив у полон і був розстріляний окупантами. 19 березня 1918 року Миколу Божка-Божинського з почестями поховали на Аскольдовій могилі у Києві.

Світлину Миколи Божка-Божинського разом із іншими фото реальних захисників станції Крути показано наприкінці повнометражного художнього фільму «Крути-1918».

26 жовтня 1885 р. в селі Малий Буялик Херсонської губернії народився Андрій Ніковський, громадсько-політичний і державний діяч, літературознавець, публіцист.

З юних років брав активну участь у культурно-просвітницькому русі, зокрема, з 1906-го – у роботі одеської «Просвіти». Під час навчання в Новоросійському університеті став членом Товариства українських поступовців.

У березні 1917-го Андрій Ніковський став членом Української Центральної Ради. Тоді ж заснував і став незмінним редактором газети «Нова рада» (1917-1919). «Ставний, високий, з енергійною плавкою ходою й рухами: повен якоїсь вродженої панської чепурності. Ніковський був на диво обдарований від природи здібностями й красою. Говорив і сміявся тихо. Ніколи мені не довелося чути піднесеного його голосу. А проте, умів мовчки заморозити людину», – пише про нього у спогадах письменниця Галина Журба. Вона, як і Павло Тичина, працювали разом у редакції.

Разом з урядом Директорії Української Народної Республіки емігрував до Польщі. У 1920-1922 роках очолював Міністерство закордонних справ УНР. А наступні два роки жив у Берліні. Не полишав надії повернутися до України, де залишались його діти. 1924-го отримав дозвіл на в'їзд до Радянської України. «Візит до Ніковського в справі доручення йому видання „Соняшної машини" на Україні, щоб не вкрали большевики, – записав у «Щоденнику» Володимир Винниченко від 14 вересня 1924 року. – Розпухле, обрюзгле, товсте лице з нездоровим кольоровим блиском. Їде в Україну працювати в Академії. Всього боїться».

Та вже 1929-го Андрія Ніковського арештували як одного із ймовірних керівників Спілки визволення України. Його засудили до 10 років ув'язнення. Після звільнення 1940-го – мешкав у своєї доньки в Ленінграді, де й помер у 1942 році під час блокади міста.

27 жовтня 1745 р. у Глухові на Чернігівщині народився Максим Березовський, композитор, диригент, співак.

Освіту отримав у Києво-Могилянській академії. Писав твори для студентського хору. Хлопця помітив гетьман Кирило Розумовський і запросив 14-літнього Максима до Петербургу. Його зарахували до капели князя Петра Федоровича (майбутнього імператора Петра III). Князь був поціновувачем гарної музики і у своєму маєтку Оранієнбаум збудував «Оперний дім», куди запрошував відомих оперних співаків з Італії. Тут Березовський дебютував у опері «Олександр з Індії». Зі списків виконавців опери, за винятком Березовського, решта солістів були жінки (переважно італійки). Вони виконували чоловічі ролі, призначені для сопраністів (кастратів). Згодом він виступав у складі придворної капели.

«Серед українських композиторів виділяється Максим Березовський, – писав у спогадах історик мистецтва, член Санкт-Петербурзької Академії наук Якоб фон Штелін, – надзвичайно обдарований, має смак і мистецтво створювати витончені композиції церковних творів. Вдало поєднує пристрасну італійську мелодію з ніжною грецькою».

У середині 60-х XVIII століття він став визнаним композитором при імператорському дворі. Написав один із найвизначніших творів – хоровий концерт на псалом Давида «Не покидай мене у пору старості».

Під час навчання у Італії Березовський перебував під покровительством Джованні Батісти Мартіні-монаха – композитора, музикознавця, найкращого музичного педагога в Європі, учителя Вольфганга Амадея Моцарта. Він вважав Березовського одним із найталановитіших та улюблених учнів. «Пан Максим володіє всіма даними для вивчення мистецтва контрапункту і обіцяє стати видатним творцем музики», – написав падре Мартіні у листі до директора російських імператорських театрів Івана Єлагіна. Він наполіг, аби у 1771 році молодому композитору присвоїли статус іноземного члена Болонської філармонійної академії.

1773-го прем'єра опери «Демофонт» тріумфально відбулась у Ліворно. Місцева преса із захопленням відгукувалась про оперу та її автора. В Італії композитор став упізнаваним.

Після повернення Березовський працював у Придворній капелі без «визначеного заняття». Заробляв переписуванням нот, жив у борг. Не мав нового костюма, в якому міг би ходити на концерти. Без надії на краще у 31 рік покінчив життя самогубством. Тіло знайшли з перерізаним горлом.

Катерина II звеліла знищити усі твори композитора. «Композитор Максим Березовський помер сього місяця 24-го дня; заслужене ним жалування слід було б по сей день і видати, – йдеться у доповідній записці від 25 травня 1777 року. – Та як по смерті його нічого не зосталося й поховати тіло нічим».

eprasa.pl c8c217580a

Борис ЛЕМКІВСКИЙ
Фото автора статті

Церква св. Михаіла Архистратига

Церкви св. Михаіла Архистратига не є юж в Гладышові, згоріла 5 лютого 1915 р., в теперішній гладышовяне молят ся од 1938 р. До недавна не знали сме точного дня, лем же спалили єй Мадяре в часі стояня в Бескыдах фронта І Світовой войны. Знали сме, же стало ся то або під конец 1914 рока, або початком наступного (2 мая 1915 р, фронт з Лемковины одышол далеко на схід). Завдяки польскому історикови знаний нам єст юж точный ден спаліня гладышівскої церкви. О єй знищіню пише так: *W wielu wypowiedziach i publikacjach często mówi się o umyślnym zniszczeniu cerkwi w Gładyszowie, jednak* ***nikt jeszcze nie opisał tego zdarzenia, dlaczego? – bo nikt jeszcze z grona piszących o tej tematyce (!) … nie dotarł do źródeł o tym mówiących. Tymczasem w znalezionych przeze mnie źródłach jest o tym mowa: „5 lutego [1915 r.]*** *nasi artylerzyści zniszczyli kościół w Gładyszowie, w którym Rosjanie urządzili punk obserwacyjny oraz stanowisko karabinu maszynowego. Ci uciekli za wieś Wirchne do lasu”*.[1] Історик не скриват думы, гордий єст, же в джерелах нашол вістку о єй знищіню. Підчеркнены слова його выповіды сут спонуком до писаня того допису.

Написаного и паром волів не вытягнеш?

Польскому історикови треба нагадати, же не вшытко записане єст згідне з істинном. Гладышовяне все бесідували, же іхню церков власноручно и цілево знищыли Мадяре. Старый гладышівскый храм не згоріл од арматньой кулі, так як неєдна деревяна хыжа нашого села, а тото суґерує австрийскый вояк (*nasi artylerzyści zniszczyli kościół w Gładyszowie*). Єдином цінном, істинном інформацийом з опису того, што стало ся того дня в Гладышові, єст названя дня. Сес вояк нич не бесідує як то ся стало, подає лем причыну знищіня (*Rosjanie urządzili punk obserwacyjny oraz stanowisko karabinu maszynowego*). Гладышовяне все оповідали інакшу історию, все подавана была єдна версия, тота сама вістка о варварскым спаліню церкви ишла з рода в рід. Папір вшытко прийме, мадярскый солдат написал што йому было выгідне та користне. Його реляция знищіня гладышівскої церкви припоминат скеч Кжиштофа Даукшевіча, бесідуючый о гарцмістшу, рапортуючым по урочыстостях річницьовых, одбываючых ся на полях Ґрунвальду, брак фан, на папери іх мал, а де факто іх юж не было. В рапорті крадіж сесых фан так записал: *Z powodu zlotu grunwaldzkiego flagi wyłopotały się na wietrze*.[2] Вшыткы знали, же оны на вітрі ся не подерли, а мы барз добрі памятаме, што дідове и родиче бесідували о спаліню гладышівского храму. Все бесідувано лем єдно: церков была заперта и ниякого руского вояка, ани ниякого іхнього, машынного кульомета в нєй не было. Ниґда ани єдного вояка, аджы з єдностріяльным ґвером. Вояк в рапорті оправдувал варварство своіх побратимів, накрил го вірогідным описом (юж неєдна хыжа згоріла од арматньой кули). Зрештом, хто тверезо думаючый признат ся до задіяных звірств? И то на письмі.

Історія знищіня гладышівскої церкви св. Михаіла Архистратига єст доказом на то, же слова записаны не все мают більшу вартіст од лем выповіданых. Старинне прислівя нашых предків бесідуюче, же: Написаного и паром волів не вытягнеш, не все справджат ся. Мадяре написали сес рапорт, але то лем слова. Тото, што нашы предкы переказували з рода в рід, єст згідне з істинном, дзвінниця и бічный олтар потверджают, же было так як они оповідали. Мадяре в своєй реляциі заперли не істинну, а тото што донесли своім командирям.

Церков св. Михаіла Архистратига на лініі фронта

Заним перейдеме до дня спаліня гладышівскої церкви, оповім о барз горячых и барз небезпечных часах, в котрых пришло жыти гладышовянам и вірхнянам. В книзі померлых (в «Увагах») мож найти цікаве речення и то не лем раз записане. В записі смерти 42-літньой Александры, мешкаючой в хыжы номер 12 во Вірхни (померлой 4 січня 1915 р.) маме сесе: Москалі були на Вірхни – наші в Гладышові. То барз важна відоміст, бо бесідує, же гладышівска церков находила ся товды на лініі

eprasa.pl c8c217580a

фронта, адже ту было найгорячше и найнебезпечнішше, товды коло церкви был не лем цмонтір, але и фурт костуха жала своїм серпом на право и ліво. Так мусіло быти в Гладышові долго, бо парох при смерти, маючого лем рочок *Nicolausa* (жыючого разом з родичами в хыжы номер 20 в Гладышові, в долишній части села), в увагах записали: Похований в Смереківци, цминтар в Гладышові був в осередку боєвої лінії. Маленькый Миколай гмер 8 марця 1915 р., а похорон мал традицийно в третім дни по смерти (адже 10 марця).

Ищы гірше было, кєд гмер 59-літний Спиридон, мешкаючый в Гладышові під номером 100. Помер 26 січня 1915 р., а похорон мал аж 3 лютого. В увагах при записі його смерти прочытате такє: Ранений кулею, через стрілянину не можна було ховати, лежав в трупарни один тиждень. Тижден міг лежати в каплици находящій ся в центрі села, в котрій пак по спаліню церкви гладышовяне молили ся, аж до 1938 р. Хыбаль не міг лежати в цмонтерній каплиці (хоц стояла аж до 80-х років XX столітя), бо так як и церков находила ся на лініі фронта. Вышше згадана каплиця, в котрій могли тижден лежати тлінны останкы Спиридона, находит ся в центральній части села, спокійнійшій, та фурт контролюваній Австрияками. Того рода вписів, бесідуючых о великій стрілбі та о постах нашых и Москали, в гладышівскых книгах (проваджено іх окремо для Гладышова и Вірхни) єст більше.

2 марця 1915 р. гмерла Мария, жытелька Вірхни на 46-ій весні жытя, та єй тіла не зложено до гробу на третій ден по смерти, як традиция каже. Погребенє мала аж 20 марця, бо: Москалі були на Вірхни – наші стріляли сильно. В хаті не було нікого, Умерла лежала довший час. Похоронена на своїм ґрунті. Адже гріб має не на цмонтери, де спочывают єй предкы, а в Вірхни на поли (котре обрабляла, котре єй кормило), бо цмонтір цілий час од початку того рока был лінійом фронта (та церкви св. Михаіла Архистратига в селі юж не было). Товды зима была не лем на дворі, але и в серцях нашых предків. Жытелі долишнього Гладышова, фурт контрольованого през австрийскє войско, молили ся в каплиці (гнеска в ній молят ся православны, а находит ся блиско гнешньой гладышівской церкви, вздрите єй по лівій стороні дороги, кєд идете до Вірхни, по правій буде церков збудувана в 1938 р.), а мешканці горішньой части и вірхняне лем дома. Над церквом и прилігаючым до нєй цмонтерьом (та над цмонтерном каплицьом-костницьом) фурт літало смертоносне, войскове знарядя, літало в єдну и другу сторону – воякы австро-угорскы стріляли по Москалів, а сесы не были ім должны. Не кажда куля сігала заміреной ціли, од єдной помер вышше згадуваний Спиридон, а інша справила, же 17-літний Андрийко погребенє мал в дни смерти. Мал, бо єґомосьць записали тотже самий ден в рубриці и смерти, и похорону. Мож повісти, же сес хлопчыще мал сучасні модне тілопалення, смерт и похорон мал 28 лютого 1915 р. Єґомосьць при ним в увагах записали: Був калікою лежав всегда як в трумні. Від кулі в ночі згоріла хыжа і він.

Легкой смерти не мала и 35-літня Йоанна, жена Клемуна. При нєй, гмерлій 31 січня 1915 р., записано: знайдено її утоплену з звязаними руками, з причини стрілянини не хоронено в своїм часі (похорон мала аж 8 лютого). З переказу єй родины довідал єм ся, же вбыли єй Росияне, вчаснішше знесилили, а пак з руками колячым дротом звязаныма за плечами шмарили до студні. Адже єй смерт єст доказом того, же не вшыткы жытелі Гладышова - што суґерує Боґуслав Ґлуд – были прихильниками Росиі. Од Москали потерпіла не лем молода Йоанна, та наш парох нераз записали, же: Москалі були на Вірхни – наші в Гладишові. Думам, же никому не треба толкувати, же наші – то австро-угорскы войска. Маме більше доказів на то, же з Москалями не тримал не лем парох, ци згадана Клемунова жена. При смерти *Joannesa,* мешкаючого в хыжы номер 29 во Вірхни, єґомосьць записали: Умер задля побитя його Москалями. Сес мешканец Вірхни гмер 15 лютого 1915 р., мал 52 рокы, помер, бо не помагал Росиянам. Кєд не гмер бы, нич бы сме не знали о його побитю.

Церков св. Михаіла Архистратига отверана огньом

Польскый історик здає ся твердити, идучы за словами вояка, же то церков винна єст тому, же згоріла. Знищено єй, бо в нєй: *Rosjanie urządzili punk obserwacyjny oraz stanowisko karabinu maszynowego* – адже знищено єй, бо служыла нибы то не лем до молитвы. Лем початок и конец сесой реляциі (з того, што стало ся в Гладышові 5 лютого 1915 р.) згідний єст з істинном, церков підпалили 5 лютого, та Москале справді могли власно товды втечы зо згаданым каноном, през єдного з гладышівскых ґаздів за Вірхню - лем же в церкви іх не было. Барз добрі знаме, же того дня было інакше, не так, як рапортувал сес вояк, в гладышівскій церкви не было ниякых вояків ани ниякой збройі. Того дня никого в ній не было, заперта была на глухо.

Од єдного мешканця села знам, же Росияне свій невеликий канон уставили в боіску гладышівской хыжы (стоіт до гнеска), ворота отверали лем на стрільбу, а пак іх заперали. Барз скоро взяли го назад до ліса в сторону Баницкого Вершка, бо Австриякы винюхали одкале Москаль бє и зачали гострішше острілювати околиці сесой хыжы. Ищы до недавна коло нєй были ямы в місцях паданя гарматніх куль. Сеса хыжа находит ся кус вышше цмонтеря, та хоснуют ся ньом нащадкы Йоанны, втопленой в студни. Предкы бесідували о каноні, але быти може ту переказ сесого вояка єст блишшый правды. Австрийскы воякы глядали машынного кульомета, адже быти може в боіску лемківской хыжы стоял не невеликий канон, а тяжкый, машыновый кульомет (технічна новынка – кульомет системы Максыма, зразок 1910 рока), незнаний нашым прадідам, могли го взяти за малий канон.

Далі буде

---

1. B. Głód, Thalerhof… *Kara za grzechy, czyli o Karpatorusinach i ich losach doby Wielkiej Wojny inaczej [в:] Bieszczadzkie Lwy. Krew na połoninach – Wielka Wojna na obu brzegach Sanu i jej skutki.* Редакция Анджея Олейко и Кжиштофа Реймана, Том II, Выдавництво «Carpathia» 2025, с. 271.

2. K. Daukszewicz, Na wietrze [в:] *Przegląd* z 9 listopada 2003 r. [в:] tygodnikprzeglad.pl/na-wietrze/ (Доступ: 18.08.2025). Існує кус інша версия сесого рапорта, реченя сесе звучыт там так: *Na cześć naszych drogich przywódców flagi wyłopotały się na wietrze,* смот: Ks. A. Adamski, *Dwie historie i morał*, [в:] *Echo Katolickie* з 9 листопада 2010 р. нр 45/2010 (802) [в:] echokatolickie.pl/dwie-historie-i-moral/ (Доступ: 18.08.2025).

eprasa.pl c8c217580a

Об'єднання українців у Польщі, гурток в Ольштині та Міжшкільний пункт навчання української мови в Ольштині
запрошують учнів початкових та середніх шкіл на

XXII Огляд української співаної поезії та авторської і сучасної пісні

Тема огляду – Василь Симоненко
Захід відбудеться **15 листопада 2025 року.**
Заявки на бланку зголошень слід надсилати до 31.10.2025 на електронну пошту:
kolo.olsztyn@ukraincy.org.pl

Більше інформації – Петро Табака: 506 941 162

Декламаційний конкурс «Любімо рідну мову»

відбудеться **25.10.2025** о **10:30**
в Українській суботній школі в головному офісі вроцлавського гуртка ОУП за адресою:
ul. Ruska 46A, Wrocław
Тема цьогорічного конкурсу – **«Родина / Rodzina»**
Учасники конкурсу будуть поділені на 4 вікові категорії:
I-a – до 7 років,
II-a – від 7 до 10 років,
III-a – від 10 до 13 років,
IV-a – від 13 до 16 років.
Будемо дуже раді бачити Вас на нашому святі!

Управа відділу та управи місцевих гуртків Об'єднання українців у Кошаліні, Колобжезі, Щецінку та Валчі запрошують на

VII Перегляд українського кіно 2025

Українські фільми будуть представлені в таких містах: Кошалін, Колобжеґ, Щецінек, Бялоґард, Славно, Дарлово та Валч

КОШАЛІН
Центр культури «105», вул. Zwycięstwa 105
► 5 жовтня 2025 (неділя), 17:00 – фільм «Кіборги» (воєнна драма), реж. Ахтем Сеітаблаєв
► 8 листопада 2025 (субота), 16:00 – фільм «Я, „Побєда" і Берлін» (комедія)
► 22 листопада 2025 (неділя), 15:45 – фільм «Киснева станція» (історична драма)

КОЛОБЖЕҐ
Кінотеатр «Вибжеже», вул. Łopuskiego 24
► 12 жовтня 2025 (неділя), 16:00 – фільм «Кіборги» (воєнна драма), реж. Ахтем Сеітаблаєв
► 26 жовтня 2025 (неділя), 16:00 – фільм «Я, „Побєда" і Берлін» (комедія)
► 9 листопада 2025 (неділя), 16:00 – фільм «Киснева станція» (історична драма)

ЩЕЦІНЕК
Агентство самоврядування з питань просування та культури, вул. Wyszyńskiego 65
► 12 жовтня 2025 (неділя), 16:00 – фільм «Кіборги» (воєнна драма), реж. Ахтем Сеітаблаєв
► 26 жовтня 2025 (неділя), 16:00 – фільм «Я, „Побєда" і Берлін» (комедія)
► 9 листопада 2025 (неділя), 16:00 – фільм «Киснева станція» (історична драма)

БЯЛОҐАРД
Центр культури та європейських зустрічей, вул. 1 Maja
► 12 жовтня 2025 (неділя), 18:00 – фільм «Кіборги» (воєнна драма), реж. Ахтем Сеітаблаєв
► 26 жовтня 2025 (неділя), 18:00 – фільм «Я, „Побєда" і Берлін» (комедія)
► 9 листопада 2025 (неділя), 18:00 – фільм «Киснева станція» (історична драма)

СЛАВНО
Славенський дім культури, вул. Augusta Cieszkowskiego 2
► 12 жовтня 2025 (неділя), 18:00 – фільм «Кіборги» (воєнна драма), реж. Ахтем Сеітаблаєв
► 9 листопада 2025 (неділя), 18:00 – фільм «Я, "Побєда" і Берлін» (комедія)
► 16 листопада 2025 (неділя), 18:00 – фільм «Киснева станція» (історична драма)

ДАРЛОВО
Кінотеатр «Байка» – Дарловський осередок культури, вул. Morska 56
► 4 жовтня 2025 (субота) 18:00 – фільм «Кіборги» (воєнна драма), реж. Ахтем Сеітаблаєв
► 19 жовтня 2025 (неділя) 17:30 – фільм «Я, „Побєда" і Берлін» (комедія)
► 31 жовтня 2025 (п'ятниця) 18:00 – фільм «Киснева станція» (історична драма)

ВАЛЧ
Валецький центр культури, Plac Zesłańców Sybiru 3
► 18 жовтня 2025 (субота), 16:00 – фільм «Кіборги» (воєнна драма), реж. Ахтем Сеітаблаєв

Покази – некомерційні. Вхід – вільний!

Співорганізаторами VII Перегляду українського кіно виступили Центр культури «105» у Кошаліні, Регіональний центр культури імені Збіґнєва Герберта в Колобжезі, САПІК у Щецінку, Центр культури та європейських зустрічей у Бялоґарді, Славенський дім культури в Славні, Кінотеатр «Байка» – Дарловський осередок культури в Дарлові та Валецький центр культури.
Перегляд відбувається за підтримки маршалківського управління в Щеціні.

eprasa.pl c8c217580a

Благодійна «Маланка Маскарад» в Народному домі в Перемишлі 24 січня 2026 року

Чудова музика, карнавальні коктейлі, конкурс на найоригінальнішу маску і повний емоції аукціон на закупівлю тактичної медицини для захисників і захисниць України.
Замовлення місць за номером 730 188 648 або через QR-код.
Ціни квитків: до 31 грудня 2025 року: звичайні – 250 зл.; студентські (студенти до 26 років) – 200 зл.
Від 1 січня 2026 року: звичайні: 300 зл., студентські – 250 зл.
Кількість місць обмежена.
До зустрічі!

Вплати за 2025 рік (січень-серпень) на утримання цвинтаря, церквища і Чернева

Жертводавці: Маркович Стефанія – Новиця – 200 зл., Боднар Ірина – Ґурово-Ілавецьке – 200 зл., Кіх-Заторська Данута – Пйотровець – 600 зл., Анонім – 1000 зл., Лось Єва – Пєнєнжно – 200 зл., Горак Анастасія – Ґлембоцьк – 100 зл., Серґуць Марія – Бранєво – 100 зл., Грибик Володимир – Ружанець – 200 зл., Коць-Ульбрих Ірина – Варшава – 300 зл., Добжанські Катерина і Андрій – Ґданськ – 200 зл., Ганас Марія – Яжень – 200 зл., Анонім – 500 зл., Кайда Іван – Ольштин – 100 зл., Кітчак Теодор – Щецін – 200 зл., Кітчак Владислав – Вільчиці – 200 зл., Притула Марія – Ґосліна – 200 зл., Притула Мирослав – Лігниця – 200 зл., Матвійчина Роман – Люблін – 200 зл., Ядчук Анна – Залізна Гора – 200 зл., Кайда Роман – Нове Кавково – 500 зл., Лацко Марія – Фромборк – 300 зл., Грибик Володимир – Ружанець – 100 зл., Козак-Харко Боґумила і Харко Ігор – 200 зл., Ґнес Христина – Яжень – 250 зл., Ґнес Іван – Пєнєнжно – 500 зл., Ґнес Анна – Канада – 750 зл., Палюшок Марко – Острий Камінь – 500 зл., Кайда Іван – Ольштин – 100 зл., Родина Чук (вплатив Чук Михайло) – Вільчиці – 500 зл., Варцаба Ірина і Стефан – Лельково – 200 зл., Мачуґа Павло – Жуґенє – 500 зл., Палюшок Роман – Бартошиці – 400 зл., Лацко Марія і Коць Параскевія – Фромборк – 300 зл., Кайда Іван – Ольштин – 100 зл., Ващишин Андрій – Лехово – 1000 зл., Ващишин Мирослав – Варшава – 200 зл., Демкович Богдан – Лехово – 200 зл., Маркович Стефанія – Новиця – 200 зл., Ґалан Марія – Пєнєнжно – 200 зл., Снарська Марія – Вербиця – 200 зл., Клепчинська Анна – Плюти – 100 зл., Кошик (збірка) у Вербиці – 1500 зл. і 10 € 43, Зрада Ольга та Іван – Тихи – 200 зл., Савка Мирослав – Бартошиці – 200 зл., Назар Богдан – Оброшино (Україна) – 20 €, Мешканець села Гребенне – 50 зл., Мазурек Марія – Переводів – 100 зл., Бусько Василь – Бартошиці – 50 зл., Притула-Турек Марія – Орнета – 100 зл., Буско Жан – Франція – 200 €, Буско Жан – Франція – 120 €, Кайда Іван – Ольштин – 100 зл., Кайда Іван – Ольштин – 100 зл., Притула Мирослав – Ельблонґ – 300 зл., Грибик Володимир – Ружанець – 100 зл., Шевчик Стефанія – Лігниця – 500 зл., Лодинь Йоанна – Щецінек – 500 зл., Пшибильський Пйотр-Владислав – Олава – 200 зл., Драб Христина – Лігниця – 100 зл., Маркович Стефанія – Новиця – 200 зл., Чук Любомира – Яжень – 200 зл., Теребенець Ірина – Лельково – 100 зл., Блонська Галина – Пєнєнжно – 100 зл., Лодинь Йоанна – Щецінек – 500 зл., Ярмола Михайло – Вільчиці – 300 зл., Ярмола Мальвіна – Лігниця – 500 зл., Зрада Ольга та Іван – Тихи – 500 зл., Чук Анна – Яжень – 200 зл., Пуш Ірина – Квятково – 200 зл., Воробець Христина – Ґлембоцьк – 500 зл., Кіх Марія (вересень) – Мілково – 1000 зл., Кіх Ольга – книжки, «цеголка» за книжки (купили Євген Скуратко і Володимир Новосад) – 200 зл.

Перелік вплат від вересня до грудня 2025 року буде опублікований в січневому примірнику «Нашого слова».
Реквізити для вплат: **Bank Millennium S.A. ul. Stanisława Żaryna 2A, 02-593 Warszawa**
53 1160 2202 0000 0000 8343 4012 IBAN PL: **53 1160 2202 0000 0000 8343 4012** SWIFT: BIG BPL PW

Усім жертводавцям сердечно дякуємо. Дуже просимо про подальші пожертви на утримання порядку біля церкви, на цвинтарі, Черневі, а також чищення смітника біля цвинтаря. В цьому році більша частина фінансових витрат була призначена на вирізку хворих дерев, які загрожували пам'ятникам. Додатково ми закупляємо чагарники, щоб охороняти кам'яні надгробні пам'ятники від вітру та аграрної хімії. Як і щороку, відбувалося скошування трави на вищезгаданих місцях, щоб утримати належний порядок.

Просимо всіх охочих, небайдужих, молодших та старших, у котрих земля наших батьків, дідів і прадідів залишається в серцях і душах, поповнити ряди нашого Товариства. Будемо раді спільно з Вами зберігати історичну пам'ять наших споконвічних земель та берегти від занепаду наше минуле.

Усю інформацію про діяльність Товариства можна отримати за номерами телефонів:
моб. 500 289 866 (Марія Білас), моб. 696 516 134 (Данута Кіх-Заторська).

Підготувала **Данута Кіх-Заторська**, Пйотровець (Товариство «Вербицька земля»)

Наше Слово **Adres:** Redakcja "Nasze Słowo", ul. Kościeliska 7, 03-614 Warszawa, tel.: **biuro redakcji** – tel./fax 22 677-88-10, +48 510-162-854, redaktor naczelny – 22 677-88-11, sekretarz redakcji – 22 677-84-46, redakcja – 22 677-84-45. **E-mail:** redakcja@nasze-slowo.pl, prenumerata@nasze-slowo.pl, ogloszenia@nasze-slowo.pl Internet: www.nasze-slowo.pl **Kolegium Redakcyjne:** Piotr Tyma, Paweł Łoza, Tetiana Daniuczenko, Anastazja Krawczuk. **Zespół redakcyjny: pełniący obowiązki redaktora naczelnego** – Paweł Łoza, **sekretarz** – Tetiana Daniuczenko, **redaktorzy** – Igor Szczerba (Warszawa), Anna Winnicka (Koszalin), Grzegorz Spodarek (Kętrzyn), redaktor stylistyczny – Anna Russu, redaktor techniczny – Olga Michaluk, **biuro redakcji** – Katarzyna Stepan. **Współpracownicy:** Anastazja Krawczuk (Warszawa), Stefan Migus (Olsztyn), Piotr Andrusieczko (Kijów), Ludmiła Łabowicz (Białystok), Olena Humeniuk (Kijów), Adam Wiewiórka (Legnica), Daryna Popil (Warszawa), Władysław Graban (Krynica Zdrój), Piotr Wirchniański (Gładyszów).
Wydawca: Związek Ukraińców w Polsce, ul. Kościeliska 7 03-614 Warszawa, tel.: 22 679-96-77 (sekretariat), E-mail: sekretariat@ukraincy.org.pl, biuro@ukraincy.org.pl Internet: http://ukraincy.org.pl **Fotoskład:** Redakcja „Nasze Słowo" **Druk:** Drukarnia „Efekt". Nakład 1700 egz. Pismo dofinansowano ze środków budżetu państwa Związek Ukraińców w Polsce, ul. Kościeliska 7, 03-614 Warszawa.
Konto bankowe dla wpłat w PLN: 47 1160 2202 0000 0000 5515 6292
Konto bankowe dla wpłat w EURO, CAD: IBAN: PL47 1160 2202 0000 0000 5515 6292 BIC/S.W.I.F.T.: BIGBPLPWXXX Bank Millennium S.A., ul. S. Żaryna 2a, 02-593 Warszawa,
Konto bankowe dla wpłat tylko w USD: IBAN: PL20 1160 2202 0000 0000 5515 6196 BIC/S.W.I.F.T.: BIGBPLPWXXX Bank Millennium S.A., ul. S. Żaryna 2a, 02-593 Warszawa.

Poglądy autorów publikacji nie zawsze są zbieżne z poglądami redakcji. Za wiarygodność faktów odpowiadają autorzy. Redakcja nie zwraca tekstów nie zamówionych oraz zastrzega sobie prawo ich redagowania, skracania i zmiany tytułów. Koresponduje z czytelnikami tylko na łamach tygodnika. Rozpowszechnianie materiałów z „Naszego Słowa" wyłącznie za zgodą redakcji. Za treść ogłoszeń i reklam redakcja nie ponosi odpowiedzialności.

„Nasze Słowo" dostępne jest w oddziałach Poczty Polskiej, w wybranych EMPiK-ach oraz w wydaniu internetowym www.eprasa.pl/news/nasze-slowo.

Publikacje wyrażają jedynie poglądy autora/ów i nie mogą być utożsamiane z oficjalnym stanowiskiem Ministra Spraw Wewnętrznych i Administracji. Статті виражають точку зору авторів і не можуть уособлювати офіційну позицію Міністра внутрішніх справ та адміністрації.

eprasa.pl c8c217580a

UKRAIŃSKIE BARWY POGRANICZA 2025

PIĄTEK, 24 PAŹDZIERNIKA 17.00
SOBOTA, 25 PAŹDZIERNIKA 16.00

BRANIEWSKIE CENTRUM KULTURY
UL. KATEDRALNA 9

УКРАЇНСЬКІ БАРВИ ПРИКОРДОННЯ 2025

Organizator:
Związek Ukraińców w Polsce
Oddział w Elblągu, Koło w Braniewie
Об'єднання українців у Польщі

Dofinansowano ze środków Samorządu Województwa Warmińsko- Mazurskiego
Patronat medialny: Наше Слово

Dofinansowano ze środków Powiatu Braniewskiego

Partnerzy:
Urząd Miasta Braniewa
Braniewskie Centrum Kultury
Stowarzyszenie Pomocy Społecznej „Socjal"

Sponsorzy i darczyńcy:
MEBLE OKMED
DEMKO

Współpraca:
Urząd Gminy Braniewo
Gmina Braniewo

eprasa.pl c8c217580a